Jesuit Palace in Vilnius Vingis Park

In 2022, a 1,413 m^2 area was scanned with georadar and 19 test pits of various sizes (total area of 82 m^2) were excavated at the Jesuit Palace site at 110 M. K. Čiurlionio St. in Vilnius (Figs. 1–2). Although it was well known that the palace was completely demolished in 1870, the SW part of the building remained intact and was unearthed during the excavation (Fig. 6). Furthermore, a brick fence foundation was uncovered to the N of the palace which belonged to the main entrance road (Figs. 7–8). A layer of dark grey sand 10–40 cm thick was observed in test pits 1, 5–8, 12, and 14–18, and was dated to the 17th–18th centuries based on associated finds (Figs. 4–5).

1 pav. 1994–2022 m. tyrimų vietos situacijos planas: 1 – 2022 m. tirti plotai; 2 – 2022 m. žvalgyti plotai; 3 – 2007 m.; 4 – 2005–2006 m.; 5 – 2015 m.; 6 – 2009 m.; 7 – 2007 m.; 8 – 1994 m.; 9 – 2012 m.; 10 – 2016 m.; 11 – 2017 m.; 12 – 2021 m.; 13 – kultūros paveldo objektų teritorijų ribos. D. Kontrimo brėž.

Fig. 1. Area plan of the excavations conducted in 1994–2022: 1 – 2022 excavation area; 2 – 2022 survey area; 3 – 2007; 4 – 2005–2006; 5 – 2015; 6 – 2009; 7 – 2007; 8 – 1994; 9 – 2012; 10 – 2016; 11 – 2017; 12 – 2021; 13 – boundaries of cultural heritage sites.

Darius Kontrimas

Sapiegų rūmų Vilniuje aplinkos tyrimai

2022 m. balandį–lapkritį atlikti detalieji tyrimai ir žvalgymai Vilniaus miesto istorinės dalies, vadinamos Antakalniu (UK 16084), Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekso (UK 762) teritorijose, Sapiegų rezidencijos, trinitorių vienuolyno ir ligoninės statinių komplekso rūmų (UK 25771) aplinkoje, L. Sapiegos g. 13, suprojektuotų inžinerinių tinklų vietose. Iš viso ištirtos 8 bendro 337,75 m^2 ploto perkasos. Žvalgymų metu įrengiamų inžinerinių tinklų vietose, rūmų išorėje bei rūmų vidinėje ŠR patalpoje (demontuojamų grindų vietoje), žvalgytas 578,4 m^2 bendras plotas (1 pav.).

Sapiegų rūmai statyti XVII a. paskutiniame dešimtmetyje brandžiojo baroko stiliumi, išplečiant ir iš dalies perstatant XVI a. II pusėje statytus Petro Nonharto rūmus (Purlys E., Janonienė R., Nauji Sapiegų rūmų Antakalnyje interjerų tyrimų duomenys, *Pasaulietiniai interjerai.* Vilnius, 2014, p. 51–88). Kazimieras Jonas Sapiega rūmus perstatė 1689–1692 m. 1809 m. generalgubernatoriaus Aleksandro Rimskio-Korsakovo įsakymu rūmuose ir juos supančioje teritorijoje įsteigta karinė ligoninė (Janonienė R., Purlys E., *Sapiegų rūmai Antakalnyje*. Vilnius,

2012). Sapiegų rūmuose Antakalnyje ir jų aplinkoje tyrimai vykdomi nuo 1994 m. (*ATL 1994–1995 metais*, 1995, p. 229–231; *ATL 2007 metais*, 2008, p. 244–248; *ATL 2009 metais*, 2010, p. 222–225; *ATL 2012 metais*, 2013, p. 268–271; *ATL 2013 metais*, 2014, p. 522; *ATL 2015 metais*, 2016, p. 210–215; *ATL 2017 metais*, 2018, p. 215–219; *ATL 2021 metais*, 2022, p. 184–188).

Perkasoje 1 įžemis – gelsvai rudas smulkus dulkingas smėlis fiksuotas 70–200 cm gylyje nuo esamo paviršiaus. Iki įžemio fiksuoti piltinio pobūdžio maišyto grunto sluoksniai, susiformavę XX a. Įžemio horizonte R–V kryptimi fiksuotas 50–70 cm pločio XVII–XVIII a. datuojamas vandentiekio vamzdžio įkasimas (struktūra 7).

Perkasoje 2 įžemis – gelsvai rudas smulkus smėlis, rusvas priemolis fiksuotas 1,4–3 m gylyje nuo esamo paviršiaus – kultūrinis sluoksnis storėja R–V kryptimi (2 pav.). Nuo esamo paviršiaus fiksuoti pilko, rudo, rusvo, pilkšvo smėlio, rudo priemolio sluoksniai, tarpusavyje persidengiantys, persikertantys, susiformavę XIX–XX a. Šie sluoksniai laikytini vienu horizontu. Jų bendras storis yra 1–2,2 m (storėja R–V kryptimi). 1–2,2 m gylyje fiksuotas 0,3–1 m storio XVI–XIX a. kultūrinis sluoksnis, kurį sudaro trys horizontai: viršutinis 20–70 cm storio rusvo priemolio, molio sluoksnis, sietinas su rūmų aplinkoje vykdyta ūkine, gamybine veikla (galbūt buvusio paviršiaus lyginimu), jis susiformavo XVIII–XIX a.; žemiau yra 5–35 cm storio pilko smėlio sluoksnis, datuojamas XVI–XVIII a., o virš įžemio horizonto 5–10 cm storio juosvo smėlio sluoksnis. Pastarajame sluoksnyje radinių neaptikta, bet perkasoje 5 šiame sluoksnyje aptiktos 2 lipdyto puodo šukės, o perkasos 2 įgilintame objekte 17 taip pat rasta lipdytų puodų brūkšniuotu paviršiumi šukių (objekto užpildas pagal sudėtį yra analogiškas šiam sluoksniui), tad šis sluoksnis gali būti datuojamas I tūkst. pr. Kr.–I a., apardytas XVI–XVIII a. Įžemio horizonte fiksuotas įgilintas objektas 2 – XVII–XVIII a. vandentiekio vamzdžio įgilinimas (jame aptikta medinio vamzdžio mova). Perkasoje radinių aptikta itin nedaug (puodyninio koklio dugnas, žiestų puodų šukės, puoštos horizontaliomis linijomis ir viena titnago nuoskala).

2 pav. Perkasos 2 P pjūvis. D. Kontrimo nuotr.
Fig. 2. S section of Trench 2.

Perkasoje 3 įžemis – gelsvai rudas smėlis, rusvas priemolis fiksuotas 0,9–1,2 m gylyje nuo esamo paviršiaus. Iki įžemio horizonto fiksuotas XX a. vykdytų įvairių grunto kasimo darbų metu suardytas kultūrinis sluoksnis – piltinio pobūdžio maišyto grunto sluoksniai su keliais pavieniais XVII–XIX a. radiniais. Įžemio horizonte fiksuoti 3 įgilinti objektai (objektai 22, 23 ir 24) yra XX a. kilmės.

Perkasoje 4 įžemis – gelsvai rudas smėlis vietomis su rusvo žvirgždo priemaišomis, rudas priemolis fiksuotas 1,2–1,7 m gylyje. Nuo esamo paviršiaus iki 0,8–1,4 m gylio fiksuoti piltinio pobūdžio maišyto grunto sluoksniai, susiformavę XX a. 0,75–1,4 m gylyje fiksuotas 35–80 cm storio rudo priemolio sluoksnis (vietomis su plytų duženomis), kuris interpretuojamas taip pat kaip piltinis, tačiau yra susiformavęs XIX a. ir sietinas su rūmų rekonstrukcijos darbais. 1,2–1,65 m gylyje fiksuotas 2–15 cm storio pilko smėlio XVI–XVIII a. kultūrinis

3 pav. Perkasos 5 Š pjūvis. D. Kontrimo nuotr.
Fig. 3. N section of Trench 5.

0 3 cm

4 pav. Lipdytinės keramikos šukės. D. Kontrimo nuotr.
Fig. 4. Hand-thrown pottery sherds.

sluoksnis. Didžiojoje dalyje perkasos kultūrinis sluoksnis stipriai apardytas XX a. su statybos, remonto darbais susijusių grunto kasimo darbų metu. Įžemio horizonte fiksuoti 5 įgilinti objektai, datuojami XVI–XVIII a. Taip pat fiksuotos 4 struktūros (struktūros 8–11) – buvusių medinių vandentiekio vamzdžių vietos (aptikta geležinių movų). Perkasoje radinių taip pat negausu – rasta žiestų glazūruotų ir neglazūruotų puodų šukių, Jono Kazimiero Vazos šilingas, žaliai glazūruotų augaliniu ornamentu puoštų plokštinių koklio fragmentų

Perkasoje 5 stratigrafija panaši kaip ir perkasoje 4, bet po 5–15 cm storio XVI–XVIII a. pilko smėlio sluoksniu, perkasos Š dalyje, fiksuotas 2–10 cm storio juosvo smėlio sluoksnis, kaip ir perkasoje 2 (3 pav.). Šiame sluoksnyje aptiktos dvi lipdytų puodų šukės, tad gerokai apardytas kultūrinis sluoksnis gali būti datuojamas I tūkst. pr. Kr.–I a. Šukės gana smulkios ir jų paviršiuje aiškus brūkšniavimas neįžiūrimas, bet pagal molio masę ir priemaišų stambumą morfologiškai jos panašios į brūkšniuotąją keramiką (4 pav.). Įžemis – gelsvai rudas smėlis, rusvas priemolis fiksuotas 1–1,8 m gylyje, o perkasos Š dalyje ir 2,65 m gylyje. Įžemio horizonte fiksuota 10 įgilintų objektų, datuojamų XVI–XVIII a., ir viena plūkto molio struktūra. Struktūros paskirtį, funkciją tiksliai įvardyti nepakanka duomenų. Kadangi ji atidengta ties įėjimu į rūmų pastatą, tikėtina, kad gali būti siejama su buvusių laiptų arba įėjimo konstrukcija. Perkasoje rasta žiestų glazūruotų ir neglazūruotų puodų šukių, fajanso lėkštės šukių, plokštinių žaliai glazūruotų koklių fragmentų, čerpių fragmentų, vitražo šukių.

Perkasoje 6 įžemis – gelsvai rudas smulkus smėlis, vietomis su žvirgždo priemaiša fiksuotas 0,35–1,8 m gylyje nuo esamo paviršiaus. Iki įžemio horizonto fiksuoti piltinio pobūdžio maišyto grunto sluoksniai, susiformavę XIX–XX a. Vietose, kur nefiksuotas storas piltinio grunto sluoksnis, XX a. perkasimai, įžemis fiksuotas vos 30–40 cm gylyje. Įžemio horizonte fiksuotos dvi medinės struktūros (struktūra 13 ir 14). Tiek struktūra 13, tiek struktūra 14 datuojamos XIX a.–XX a. pradžia, nes piltinio maišyto grunto sluoksnyje, kuris datuojamas XIX–XX a., nuo pat perkasos paviršiaus matomas struktūros 14 įkasimas.

Perkasoje 7 įžemis – gelsvai rudas smulkus smėlis fiksuotas 1,8–3 m gylyje nuo esamo paviršiaus (kultūrinis sluoksnis storėja R–V kryptimi). Nuo esamo paviršiaus, kaip ir 4–5 m į P tirtoje perkasoje 2, fiksuoti 1,3–2,35 m storio piltinio pobūdžio smėlio, pilko, rudo, rusvo, pilkšvo smėlio, rudo priemolio sluoksniai, tar-

pusavyje persidengiantys, persikertantys ir susiformavę XIX–XX a., tikėtina, lyginant R–V kryptimi nuolaidėjantį buvusį paviršių. 1,3–2,35 m gylyje fiksuotas 15–60 cm storio rusvo priemolio sluoksnis (analogiškas fiksuotam perkasoje 2 ir perkasose 4 ir 5), susiformavęs XIX a. rūmų rekonstrukcijos metu. 1,7–2,8 m gylyje fiksuotas 5–30 cm storio pilko smėlio XVI–XVIII a. kultūrinis sluoksnis (analogiškas fiksuotam perkasose 2, 4 ir 5) – buvęs rūmų kiemo paviršius. 1,8–2,85 m gylyje fiksuotas 3–20 cm storio juosvas smėlis (5 pav.). Šiame sluoksnyje radinių neaptikta, bet įžemio horizonte fiksuotame įgilintame objekte 17 rasta lipdytų puodų brūkšniuotu paviršiumi šukių (4 pav.), o jo užpildas pagal sudėtį nesiskiria nuo šio sluoksnio, tad sluoksnis gali būti datuojamas I tūkst. pr. Kr.–I a.

Įžemio horizonte fiksuoti 3 įgilinti objektai. Objektas 16 užpildytas juosvu ir juodu degėsingu smėliu. Užpilde rasta titnago nuoskala. Objektas 17 taip pat užpildytas juosvu ir juodu degėsingu smėliu. Objekto užpilde rastos trys lipdytų puodų brūkšniuotu paviršiumi sienelių šukės ir dvi nenustatyto paviršiaus apdirbimo lipdytų puodų sienelių šukės. Didžioji dalis radinių (žiestų puodų, ąsočio šukės, koklių fragmentai) rasta maišyto grunto sluoksnyje. XVI–XVIII a. sluoksnyje rasta augaliniu ornamentu puošto plokštinio koklio šukė, žiestų puodų kaklelio šukių.

Perkasoje 8 iki įžemio horizonto fiksuoti 1–1,2 m storio piltinio pobūdžio grunto sluoksniai. Įžemio horizonte fiksuoti 3 įgilinti objektai, iš jų vienas yra stulpavietė.

Žvalgytuose **plotuose 1, 2 ir 4–7** fiksuoti piltinio pobūdžio maišyto grunto sluoksniai, susiformavę XX a. Žvalgytame plote 3, ties rūmų ŠR kampu, 20–50 cm gylyje nuo esamo paviršiaus, kasant tranšėją buvo aptiktas mūro fragmentas (struktūra 5). Ploto Š dalyje atidengtas

5 pav. Perkasos 7 Š pjūvis. D. Kontrimo nuotr.
Fig. 5. N section of Trench 7.

mūras su arkine dalimi yra XIX–XX a. pradžios kolektorius fragmentas. Mūras formuotas iš geltonų fabrikinės gamybos plytų, rištų smulkiagrūdžiu kalkiniu skiediniu.

Žvalgyto ploto P dalyje fiksuotas stačiakampio plano statinio ŠV kampas (struktūra 6). Sienos greičiausiai buvo skirtos ligoninės kiemo pastato P pusėje atskirti nuo ūkinės kiemo dalies pastato Š pusėje. Atskirti abi kiemo dalis galėjo prireikti ruošiantis vandentiekio bokšto statybai ar bokštą pastačius. Nuo gatvės kiemo Š dalį skyrė dar 1843–1848 m. statyta tvora, o nuo buvusių Sapiegų rūmų ūkinio kiemo teritorijos mūrinė tvora.

Žvalgytame **plote 8** įžemis – gelsvas, gelsvai rudas smėlis fiksuotas 0,8–1 m gylyje. Iki įžemio horizonto fiksuoti maišyto grunto sluoksniai V tranšėjos dalyje 30 cm gylyje atidengtas 75–80 cm pločio mūras (struktūra 1), susidedantis iš neskaldytų riedulių ir rausvo molio plytų, rištų kalkiniu skiediniu. Šis mūras

6 pav. Rūmų vartai (struktūra 3) iš V. D. Kontrimo nuotr.

Fig. 6. Palace gate (Structure 3), viewed from the W.

(buvusios tvoros pamatas) buvo aptiktas 1994 m. archeologinių tyrimų metu. 1843–1848 m. rekonstrukcijos metu pertvarkyta rūmų architektūra, perplanuota rūmų teritorija – rūmų reprezentacinio ir ūkinio kiemų V pusėje pradėta formuoti gatvė. Ligoninės kiemų erdvės nuo gatvės buvo atskirtos tvoromis. Tvora, kurios pamato fragmentas aptiktas, pavaizduota 1843 m. parengtame ligoninės teritorijos pertvarkymo projekte. Tvora išstovėjo maždaug iki XX a. vidurio.

Žvalgytame **plote 9**, L. Sapiegos gatvės važiuojamojoje dalyje, iki 1–1,1 m gylio, įžemis nepasiektas – fiksuoti piltinio pobūdžio grunto sluoksniai. Š tranšėjos dalyje buvo atidengtos dvi struktūros. Struktūra 2 – XIX–XX a. pradžia datuojamas kolektorius atidengtas 60–65 cm gylyje. To paties tipo mūru formuoto nuotekų kolektoriaus fragmentas buvo aptiktas ir žvalgytame plote 3 (struktūra 5) ir žvalgytame plote 10. Struktūra 3 – XVIII a. pabaigos vartų fragmentas (6 pav.) su prie jo besišliejančia XVIII a. I pusės kordegarda atidengti 0,6–1,3 m gylyje. Vartai minimi Sapiegų inventoriuose pradedant 1718 m. ir rūmų ansamblio planuose pradedant 1737 m. Sprendžiant iš aprašymų inventoriuose Š vartai buvo tokie pat kaip P. Prie Š vartų, už sienos buvusio rūmų ūkinio kiemo teritorijoje, stovėjo vienaukštis vadinamosios kordegardos pastatas. Kartu su nemaža kiemo Š sienos atkarpa vartai ir kordegarda nugriauti 1843 m. rekonstrukcijos metu.

The Investigation of the Sapiegos Palace Grounds

In 2022, excavation and field survey were carried out at the grounds of the Sapiegos Residence, the Trinitarian monastery, and the hospital complex in the Vilnius borough of Antakalnis. A total of 8 trenches with a total area of 337.75 m^2 were excavated, and a further 578.4 m^2 area was surveyed (Fig. 1). Excavations in the palace courtyard revealed an archaeological layer with finds, features, and structures, which measured 0.05–1 m in thickness and was dated to the 16th–19th centuries. A 16th–18th-century layer, which was 5–30 cm thick, was recorded at a depth of 1–2.8 m (Fig. 2) in Trenches 2, 4, 5 and 7 (Fig. 3). In contrast, in Trenches 1, 3, 6 and 8, the archaeological layer was heavily disturbed or not preserved at all. The preserved archaeological layer was not intense, yielding a small number of finds. In Trenches 2, 5 and 7, at a depth of 2.15–2.85 m, a layer of blackish sand approx. 2–20 cm thick was recorded, which might date to 1000 BC–100 AD. This layer was disturbed at some point between the 16th and 18th centuries (Fig. 5). Two sherds of hand-thrown pottery were found in this layer in Trench 5, and 17 hand-thrown brushed pottery sherds were found in the fill of a feature in Trench 7 (Fig. 4).

During the field survey, a late-19th- to early-20th-century sump (Structure 5) and a part of an unidentified structure (Structure 6) were found in Area 3. Four structures were found at the site of the central heating route (N part of the area): 1) a fragment of a 19th-century fence

extending S–N from the palace, towards the building at 15 L. Sapiegos St.; 2) a fragment of a late-19th- to 20th-century sump; 3) an 18th-century gateway with a guardhouse (Fig. 6); and 4) a continuation of the same sump (Structure 2 and Structure 5).

Birutė Lisauskaitė

Punžonių dvaras

2022 m. buvo atlikti archeologiniai tyrimai Punžonių dvaro sodybos fragmentų (UK 916) teritorijoje (Vilniaus r., Buivydžių sen.) prieš pradedant vandentiekio ir buitinės nuotekynės įrengimo darbus. Dvaras pirmą kartą minimas 1567 m. Vėliau jis priklausęs Radviloms, o XVIII a. pabaigoje dvarą įsigijo Ignotas Balinskis, kuris jau turėjo Jašiūnų dvarą. Po tėvo mirties Punžonių dvarą paveldėjo sūnus Ignotas. Jis atidalijo dalį Punžonių dvaro valdos, buvusios kitapus Neries, ir ten pastatęs kelis medinius namus ir mūrinę bažnyčią įkūrė amatininkus, gyvenvietę pavadinęs savo giminės garbei Balingradu. Po jo mirties Punžonių dvaras atiteko kreditoriams. Vienas po kito keitėsi jo valdytojai, kol jį įsigijo iš Breslaujos kilęs bajoras Jurgis Pšebyš-Kvintas su žmona. Kvintų palikuonys dvarą valdė iki 1940 m. Jis ypač suklestėjo, kai jį 1922 m. perėmė generolas Danielius Konaževskis, vedęs Vincentą Pšebyš-Kvintaitę. Jo šeimininkavimo metu Punžonių dvaras buvo renovuotas – pastatyti nauji dvaro rūmai, ūkio pastatai, sutvarkytas parkas, užveistas sodas.

2022 m. tyrimų metu buvo ištirta 15 šurfų, kurių bendras plotas 23,25 m². Šurfuose 1–14 rastas 0,15–1,35 m storio kultūrinis sluoksnis be radinių. Galima spėti, kad šurfuose 2–8 jis pradėjęs formuotis XVIII a. pabaigoje, kai dvarą įsigijo Ignotas Balinskis. Tai, kad dvaro sodyba kūrėsi pelkingoje Neries upės pakrantėje, patvirtina šurfuose 1–8 rastas juodos durpingos, drėgnos žemės sluoksnis, susiformavęs virš šlapios akmeningos morenos. Šurfe 5 rastas 40 cm gylyje nuo paviršiaus smulkių akmenų grindinys, o kituose šurfuose 6–8, 10 rastas 30–45 cm gylyje nuo paviršiaus rudo priemolio sluoksnis su smulkias akmenukais, kurį būtų galima sieti su šio etapo dvaro egzistavimo laikotarpiu, kai galėjo atsirasti ūkio pastatai, kurių dabar likę tik griuvėsiai, tvenkiniai ir, matyt, juos tarpusavyje jungę, kai kurie akmenimis grįsti keliukai. Tik šurfe 15, tirtame buvusio dvaro reprezentacinėje dalyje stovinčios buvusios oficinos pastato, dabar gyvenamojo namo, PV pusėje po paviršiniu 0,7–1,2 m storio supiltiniu išlyginamuoju juodos žemės sluoksniu rastas 0,4–1,1 m storio archeologinis sluoksnis su XVI–XVII a. pradžios, t. y. Radvilų valdymo laikotarpio, radiniais. Tai daugiausia oksidacinėje aplinkoje degtų lygiu paviršiumi molinių indų ir molinės keptuvės su rankena fragmentai (1 pav.), dubeninių ir plokštinių glazūruotų ir dekoruotų arka su gėlėmis koklių fragmentai (2 pav.).

Sluoksnis buvęs sustumtas į Papunžės upelio šlaitą, matyt, sudegus kažkuriam iš to laiko-

1 pav. Keptuvės fragmentas iš šurfo 15. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 1. Frying pan fragment from test pit 15.

2 pav. Koklių fragmentai iš šurfo 15. B. Lisauskaitės nuotr.

Fig. 2. Stove tile fragments from test pit 15.